

AZ ÉSZAK-DUNÁNTÚL KISVÁROSAINAK FEJLŐDÉSI IRÁNYAI AZ INGÁZÓ ADATOK ALAPJÁN

HARDI TAMÁS

DEVELOPMENT DIRECTIONS OF THE SMALL TOWNS IN THE NORTH TRANS-DANUBIA, ON THE BASE OF COMMUTING DATA

In our research we are going to examine the changes of the small towns (less than 50 thousands inhab.) and we are going to analyse and compare the data of the 2001 and 2011 censuses on commuting. The places of residence and work of the respondents are known, thus, based on this data we calculated the number of employees living in the given settlements, as well as the number of people travelling to work in the given city and the number of people travelling from these cities to work elsewhere. The current significance of commuting in Hungary is shown by the data of the 2011 census: approximately 35% of the 4 million employees work in a different settlement, then where they live, and the number of commuters and their proportion referred to the total number of employees have also increased significantly. Where the number of employees increased by 7% on national level between 2001 and 2011, the respective figure in case of commuters was 25%. The majority of the employees living in smaller settlements travel to work elsewhere: the smaller a settlement is, the higher the proportion of commuters to other settlements is (in settlements with less than 2,000 inhabitants this proportion exceeds 60%).

The role of economically developed territories is getting more important in the employment of rural spaces. But there are large zones from where these big centres aren't easy to approach. The small and medium sized centres offer an alternative for employment, maintenance of life quality, thus, their role is significant in conserving the local population.

The small towns have very different development paths. Some of them develop successfully but the majority have lost their population and workplaces during the last decade. The decrease in the number of locally employed people is not followed everywhere by the decrease in the number of commuters. In case of Pápa, beside the slight fall in the number of locally employed people, both outward and inward commuting had gained ground significantly. However, we could see in other, smaller centres as well that besides an increasing outward commuting the other two indicators show strong decrease (e.g. Mór). The lessons these examples teach us are the following: important district centres, like Pápa, have maintained their position as important commuting destinations, while the surrounding settlements are not in the transport geographical situation that would facilitate for the inhabitants to commute towards larger and more distant centres. On the other hand, several smaller employment centres, where mainly commuter manpower based mobile assembly activities are organized, typically in an industrial park, might see a quick decrease too.

Generally the big centres and their agglomerations have more and more higher role in the employment, there is a visible process of concentrations of population and workplaces. The success of small towns depends on the geographical position considerably.

BEVEZETÉS

Tanulmányunk a kisvárosok helyzetének, szerepének áttekintésére vállalkozik a 21. század eleji Észak-Dunántúlon. Elemzésünkhöz a 2001. és 2011. évi népszámlálás állandó lakosokra és foglalkoztatásra vonatkozó adatait használjuk, elemezzük, s hasonlítjuk össze. Kisvárosaink a vidéki iparosítás lecsengése óta nem tartoztak a településállomány fejlesztési vagy más szempontból privilegizált körébe, viszont az elmúlt évtizedek társadalmi-gazdasági változásai érzékenyen érintették a települések

ezen körét. A népszámlálási adatok azt mutatják, hogy egy újabb differenciálódás indult meg a kisvárosok körében, elsősorban a nagyvárosi térségekhez viszonyított elhelyezkedésük alapján.

1. A KISVÁROSOK SZEREPE, LEHETŐSÉGEI NAPJAINK VÁROSHÁLÓZATÁBAN

Az európai városhálózat jelentős szintjét képezik a kisközép- és kisvárosok, amelyek lélekszámát 50 ezer fő alá tehetjük. Ezek a városok mindenhol kisebb térségek központjai, ahol a környező településeken élők alapvető szolgáltatásokat, esetleg munkahelyet találnak. A kisvárosok részvétele az egyre élesedő városversenyben, amely a befektetőkért, a városi gazdaságba áramló tőkékért, valamint a letelepedni vágyó lakosokért folyik, szétválasztja ezt a népes táborot, s találunk sikeres és sikertelen kisvárosokat egyaránt. Lényeges kérdés, hogy mitől függ ez a siker? Bizonyos adottságok kihasználásával Európa közép- és kisvárosainak egy része a lakosság számát megőrizte, vagy növelni tudta.

- A viszonylag nagyobb méretű középvárosok, melyekben lélekszámuknál fogva még nem tapasztalhatók a nagyvárosi lét hátrányai;
- A nagy agglomerációk közelébe települt városok;
- A tiszta és vonzó természeti környezetű régiók városai, melyek magasabb életminőséget nyújtanak. Jellemző a kisebb méretű, specializált vállalatok letelepedése, melyek képzetesebb munkaerőt foglalkoztatnak;
- A rurális régiók központi települései, melyek a mezőgazdasági foglalkoztatás csökkenése következtében válnak a népességáramlás céljává;
- Azok a városok, amelyek magasan specializáltak, s ehhez megfelelő magas képzettségű munkaerővel rendelkeznek;
- A régió hasonló méretű városait átfogó hálózatban résztvevő városok, illetve azok a városok, amelyek a távolabbi nagyobb városokkal tudnak szoros kapcsolatokat fenntartani, pl. a beszállítói kapcsolatok révén, a jó közlekedési és kommunikációs kapcsolatok segítségével.

Ez a felsorolás ki is jelöli azokat a tényezőket, amelyek egy város gazdasági-társadalmi sikerét megalapozzák. A városversenyben élen álló, sikeres települések egyaránt vonzóak mind a gazdaság szereplőit, mind a lakosság számára, van képességük a struktúraváltásra, jó minőségű, vonzó környezetet tudnak nyújtani lakosaik számára, s vezetésük képes a konfliktusok kezelésére (ENYEDI 1997).

A magyar városhálózat versenyképessége szempontjából jelentős elmozdulásokat regisztrálhattunk a rendszerváltás után, a kilencvenes évek során (RECHNITZER–LENGYEL 2000). A kilencvenes évek elején a klasszikus centrum funkciók (közigazgatás), és a gazdasági potenciál, részben a szellemi erőforrás határozták meg a hálózat tagolását, az évtized közepén már más elemzések kimondottan a gazdasági potenciál (jövedelmek, külföldi tőke, vállalkozói aktivitás) alapján állítottak fel sorrendet a városok között. Az ezredforduló városainak sikerességében egyre nagyobb szerepet játszik az új információs infrastruktúra jelenléte, használatának intenzitása és minősége, a speciális termelő ágazatok sikere, amelyek speciális termékeik révén képzett

munkaerőt igényelnek, s kapcsolódnak a kialakuló, az adott ágazatban jelentős tömeget, jövedelmet, technológiai újítást és tudást előállító regionális szintű klaszterekhez, valamint a modern, üzleti szolgáltatások fejlettsége, s nem utolsó sorban a város megközelíthetősége, elérhetősége.

A magyar városállomány az utóbbi két évtizedben jelentős számszerű gyarapodáson ment keresztül. Alapvető jellemzője, hogy vidéki városaink átlagos lakosságát (15.841 lakos) tekintve a kisvárosok dominálnak a hálózatban, azok teszik ki városhálózatunk döntő hányadát (1. táblázat). Az egy-egy kategóriába tartozó városok számának bővülését nem csupán a városi cím elnyerése okozhatja, hanem több esetben a lélekszám változása. A nagyvárosoknál így került ki a 100 ezer fő feletti kategóriából Székesfehérvár, s gyarapította kis-középvárosaink számát, ahonnan viszont Nagykanizsa és Dunaújváros került ki, mivel állandó lakosaik száma 50 ezer alá süllyedt.

1. táblázat: A magyarországi városállomány állandó lakosság szám szerinti jellemzői (2001 és 2011 év elején)

Table 1: Features of Hungarian cities and towns by number of inhabitants (on the beginning of 2001 and 2011)

Népességszám kategóriák	Népesség (lakos)		Városok száma (db)		Átlagos nagyság (lakos)		Részesezés az ország népességéből (%)		Részesezés a városi népességéből (%)	
Budapest	1712677	1589231	1	1	-	-	17,0	16,3	24,5	23,5
100.000<	1132409	1002789	8	7	141551	143256	11,2	11,2	16,2	16,2
50.000–100.000	749510	720903	12	11	62459	65537	7,4	7,4	10,7	10,6
30.000–49.999	563350	609907	16	17	35209	35877	5,6	6,2	8,0	9,0
20.000–29.999	605230	570846	25	23	24209	24819	6,0	5,8	8,6	8,4
10.000–19.999	995295	1154112	71	82	14018	14075	9,9	11,8	14,2	17,0
9.999>	642456	1026310	104	187	9049	5488	6,4	10,5	9,2	15,2
Városok Budapest nélkül	5289843	5179935	236	327	22415	15841	52,5	53,0	75,5	76,5
Városok Budapesttel	7002520	6769166	237	328	29546	20638	69,5	69,3	100,0	100

Forrás: Népszámlálások adatai alapján saját szerkesztés.

Kisvárosaink felső kategóriájába (30–50 ezer fő) több agglomerációs település is bekerült a lakosság szám növekedése miatt, pl. Dunakeszi, Gödöllő, s jó elhelyezkedésének köszönhetően a határ menti Mosonmagyaróvár. A 20 ezer fő alatti két kategóriában néhány agglomerációs kivételtől eltekintve (pl. Biatorbágy, Kistarcsa) lefelé változtattak helyet városaink, így a 20 ezer és a 10 ezer fő alatti városok számát több olyan település gyarapította, amely az előző népszámlálás idején még e határ feletti népességgel rendelkezett. A legkisebb városok számát azonban elsősorban a várossá nyilvánítási döntések gyarapították. Táblázatunk a népszámlálások időpontját veszi figyelembe az adatok értékelésénél. 2011 óta 2013-ban kapott még 18 nagyközség városi címet, s valamennyi település a legkisebb lakosság számú kategóriába sorolható. Ha a címek adományozása folytatódik, úgy ezen városok száma bővül tovább szükségszerűen, mivel a legnagyobb, még nem városi jogállású település, Solymár sem érte el a 10 ezres lélekszámot a népszámlálás idején (igaz, a szuburbanizáció miatt népessége változatlanul növekszik).

Tanulmányunkban az 50 ezer fő alatti városokat soroljuk a kisváros kategóriájába, bár a települések ezen csoportja meglehetősen heterogén. E kisvárosi kategória számos funkcionális várostípust rejt magában. Alapvetően elkülöníthetünk egymástól egy alföldi és egy dunántúli kisvárosi típust. Az alföldi kisvárosok egyik közös jellemzője, hogy korábbi mezővárosok, ill. óriásfalvak (10.000 lakos felett) váltak a hetvenes–nyolcvanas évek során iparilag fejlesztett városokká. Az óriásfalvak mára valamennyien várossá váltak – még ha térségi szerepkörük kérdéses is. A dunántúli típusba tartozó városok, a tradicionális központi szerepkörrel rendelkező települések, amelyek a nyolcvanas évek során jelentős mértékű ipart tudtak magukhoz vonzani.

A kisvárosok, funkcionális különbségeik mellett mindazonáltal meglehetősen hasonló problémákkal küzdenek ma Magyarországon. Önkormányzati bevételeik szegényesek, nem tükrözik azokat a térségi funkciókat, amelyeket ezeknek a városoknak el kell látniuk. A magyar kisvárosi hálózat városfejlesztési, intézményfejlesztési lehetőségei nagymértékben korlátozottak. A kis központok rendszere Magyarországon fejletlen, pedig a vidéki térségek életminőségének javítása szempontjából alapvető lenne a jelentőségük. Ezek a települések valaha járási székhelyként működtek, bár városi rangjuk nem volt, csak nagyközségi jogállásuk. Adminisztratív központ szerepkörüket azonban a nyolcvanas évekre a járási tanácsai rendszer megszüntetésével elvesztették. Ennek pótlására, térségi szerepkörük elismeréseként számos hasonló kis központot a nyolcvanas években városi rangra emeltek. Ez a státuszbeli emelkedés azonban nem járt együtt a fejlesztési lehetőségek jelentős emelésével, ami a valódi, modern térségi szerepkörhöz szükséges intézményhálózatot megalapozhatta volna. Ez a településkategória a fejlesztések szempontjából hátrányos helyzetű volt az elmúlt évtizedekben. A hetvenes–nyolcvanas évtizedben az Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció (OTK 1971) érvénybe léptetése, ill. reformja során a városok közül elsősorban a megyei központok jutottak jelentős fejlesztési lehetőségekhez, amely későbbi fejlődésüket is megalapozta. A kisvárosok a települési-közigazgatási hierarchia alsóbb fokán álltak, így a források elosztásánál hátrányosabb helyzetbe kerültek, térségi jelentőségű intézményeiket nem tudták kiépíteni, vagy a meglévőket fejleszteni (*KOCSIS 2013; 2014A; 2014B*). Gazdaságukban jellemző volt az agrárium jelenléte, valamint a telephelyes ipar kialakulása, amely üzemeknek a központjai Budapesten, később a megyeszékhelyeken voltak.

A rendszerváltás után, a kilencvenes évek első felének gazdasági-társadalmi megrázkódtatásai az átlagosnál is nagyobb mértékben érték ezt a településkategóriát. Gazdasági alapjait megrengette az agrárium válsága, a termelészövetkezetek hanyatlása, valamint a telephelyes ipar megszűnése és/vagy átalakulása. Másik oldalról az önkormányzati rendszer kialakulása során is nehéz helyzetbe kerültek ezek a városok. Az új finanszírozási rendszerben a kis lakosság szám és az alacsony saját bevételek miatt az önkormányzati források a saját lakossághoz képest túlméretezett – de térségi szempontból szükséges – intézményhálózat fenntartásához és fejlesztéséhez szűkösen bizonyultak.

Míndezek a jelenségek oda vezettek, hogy ezek a települések térségi szerepkörüket csak részlegesen, és nem a kor színvonalának megfelelően tudták kiépíteni. A kilencvenes években számos új nagyközség kapta meg a városi rangot. Ez helyén való, mert mint említettük, szükséges a központok hálózatának bővítése a vidék fejlődése érdekében. A számszerű bővülés azonban nem járt együtt a központi szerepkör forrás

oldali elismerésével, vagy a közös intézményhasználat normatív szabályozásával, napjainkra a városi cím adományozása inkább formalitássá vált, semmint valós funkcionális bővülést hozó települési hierarchia-szint emelkedéssel (CSAPÓ–KOC SIS 2008; TÓTH 2008).

Az önkormányzatiság első éveiben lehetőség nyílt a korábban a városokhoz csatolt települések különválására. Ezekre korábban a városi státusz elismertetése szempontjából volt szükség. A kilencvenes években a csatolt településrészek elválása és saját önkormányzat alapítása általános jelenség volt Magyarországon, mivel ezek a települések vagy nem tartoztak földrajzilag szervesen egybe az anyatelepüléssel, vagy a gazdasági változások eredményeként egy elszegényedő önkormányzatról válhattak le a gazdaságilag prosperáló településrészek (pl. Kazincbarcika esetében).

2. AZ ÉSZAK-DUNÁNTÚL JELLEGZETESSÉGEI ÉS TÉRSZERKEZETE AZ INGÁZÁS ADATAI ALAPJÁN

Az ingázás jelensége alatt jelen tanulmányban az olyan rendszeres munkába járást értjük, amikor a foglalkoztatott lakó és munkahelye eltérő településen található. Az esetek döntő többségében ez napi, heti többszöri, esetleg heti ingázást jelent. Az ingázók adatait a népszámlálásokból ismerhetjük meg. Jelen tanulmányban a 2001. és 2011. évi népszámlálások ingázó adatait elemezzük, s hasonlítjuk össze. Az egyes válaszadó foglalkoztatottak lakó- és munkahely települése ismert, így ezekből az adatokból számítottuk ki az egyes településen élő foglalkoztatottak számát, az onnan eljárók, és az oda bejárók számát¹. Egyes adataink a hivatalos foglalkoztatási adatoktól eltérhetnek, mivel a népszámlálásnál az a 15 évnél idősebb válaszadó minősül foglalkoztatottnak, aki a kérdezés előtti héten legalább egy napon keresőtevékenységet folytatott, avagy rendszeres foglalkozásától csak átmenetileg volt távol (KSH 2014).

Az ingázás mai magyarországi jelentőségét mutatja, hogy a 2011. évi népszámlálás adatai alapján a közel 4 millió foglalkoztatott több mint 35%-a más településen talál munkát, mint ahol lakik, s az ingázók száma, valamint a foglalkoztatott népességhez viszonyított aránya a vizsgált időszakban jelentősen növekedett is. Miközben a foglalkoztatottak száma mintegy 7%-kal emelkedett országos szinten 2001 és 2011 között, addig az ingázóké 25%-kal, s a kilencvenes évek visszaesése után (Szabó 1998) elérte a valaha mért legmagasabb szintet, de a mozgás intenzitása, a munkaerőpiaci-vonzáskörzetek is átalakultak az évtizedben (PÉNZES–MOLNÁR–PÁLÓCZI 2014).

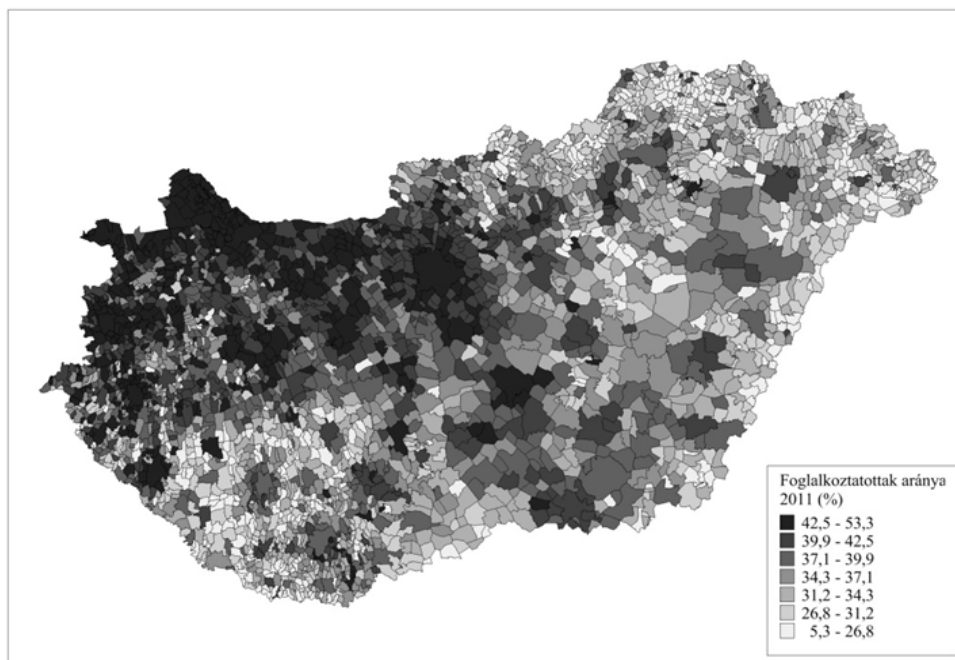
¹ A népszámlálások adataiból az alábbi változókat számítottuk ki:

- Helyben lakó és dolgozó: az a foglalkoztatott, aki ugyanazon a településen dolgozik, mint ahol életvitelszerűen lakik.
- Naponta ingázó az a foglalkoztatott, aki nem ugyanazon a településen dolgozik, mint ahol ténylegesen lakik.
- Foglalkoztatottak száma: az adott település lakosságából foglalkoztatottnak minősülők
- Helyben foglalkoztatottak száma: az adott településen élő foglalkoztatottak közül a helyben lakó és dolgozók csoportja, valamint a bejárók száma összesen. Ezt az egyszerűség kedvéért néhol mint a munkahelyek számát kezeljük, bár a két fogalom nyilván nem fedi egymást teljesen, de rámutat a település munkát biztosító képességére.
- Eljárók száma: egy településről más településre dolgozni járók száma.
- Bejárók száma: egy településre más településről ingázók száma

Az ingázó foglalkoztatottak (mintegy 1,4 millió fő 2011-ben) döntő többsége (94%) vidéki lakos, Budapesten kívül él. Lakóhely szerint a városi lakosok részaránya növekedik az ingázók csoportján belül, ma már minden második ingázó valamely városi településen él. Ugyanakkor a kisebb településeken az ott élő foglalkoztatottak jelentős része máshova jár dolgozni, minél kisebb egy település, annál nagyobb az elingázók aránya (a 2000 lakos alatti településeken élők körében ez az arány meghaladja a 60%-ot).

1. *ábra: Foglalkoztatottak aránya a lakónépességből Magyarország egyes településein, 2011 (%)*

Figure 1: Employee- population ratios in Hungarian settlements, 2011 (%)

Forrás: A 2011. évi népszámlálás adatai alapján saját számítás és szerkesztés

2011-ben, Magyarországon a bejáró foglalkoztatottak 33%-a az Észak-Dunántúl² öt megyéjének valamelyik településére ingázott. A régió részesedése hasonló nagyságrend, mint a Budapesti agglomeráció értéke, ahol az ingázók 31%-ának van a munkahelye. Így látható, hogy térségünk és a központi agglomerációban talál munkát a bejárók 63%-a, míg a maradék 37% oszlik meg az ország más területei (a további 13 megye, illetve Pest megye nem agglomerációs része) között. Ezek az arányok mutatják az Észak-Dunántúl jelentőségét az ország inga-vándor mozgalmában.

Az Észak-Dunántúl Budapest és agglomerációja után az ország legnagyobb ipari-foglalkoztató koncentrációjának tekinthető. Alapvetően, a térség Magyarország fejlett, nyugati régiójaként él a köztudatban. Éppen ezért a foglalkoztatottak arányát vizsgálva településenként láthatjuk, hogy az Észak-Dunántúl kiemelkedik az ország területéből, s

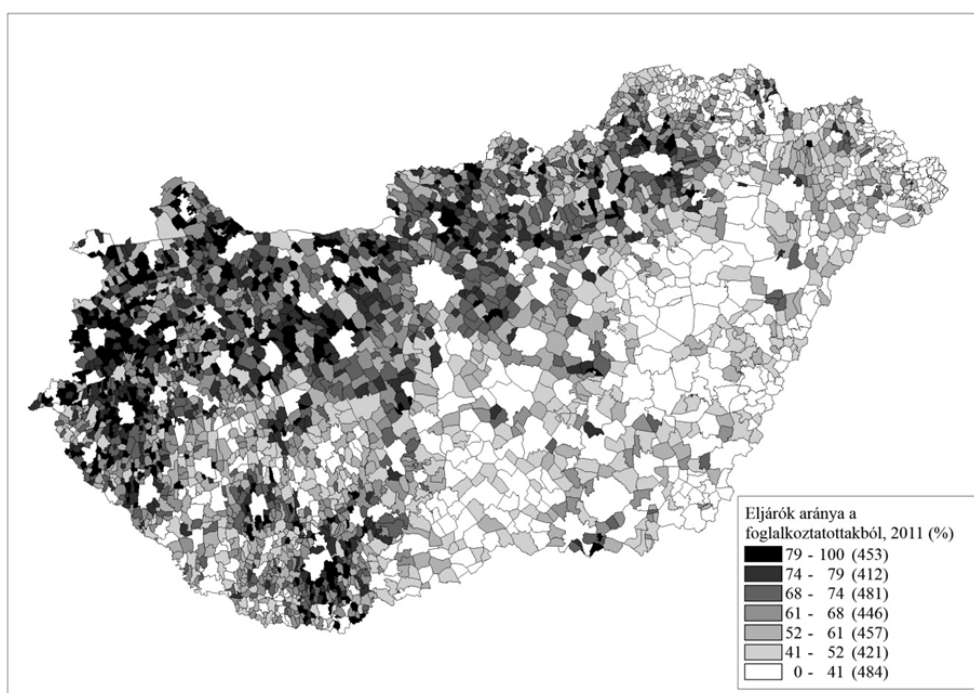
² Észak-Dunántúl alatt négy megye: Fejér, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Veszprém és Vas megyék területét értjük.

a belső perifériákat leszámítva nagy, összefüggő övezetek alakultak ki, ahol a foglalkoztatási viszonyok jónak mondhatók (1. ábra).

Az elingázók és bejárók arányát bemutató térképeink is igazolják, hogy az Észak-Dunántúl kiemelkedik Magyarország többi vidéki térségéből, s mindkét mutató esetében magasabb települési átlagokat láthatunk, mint az ország többi részében. Nyilván ebben szerepe van a gazdaság fejlettségének, de a településhálózat jellegzetességeinek is (2. ábra). Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy az Észak-Dunántúl magasabb foglalkoztatottsággal és intenzívebb ingázó munkavállalással jellemezhető, mint az ország más részei, különösen alföldi, délkeleti része.

2. ábra: Az elingázók aránya a foglalkoztatott lakosságból Magyarország egyes településein, 2011 (%)

Figure 2: The proportion of outward commuters to the total employment by settlements, 2011 (%)

Forrás: A 2011. évi népszámlálás adatai alapján saját számítás és szerkesztés

Az Észak-Dunántúl esetében tapasztalhatjuk, hogy a foglalkoztatás térszerkezete egy viszonylag sűrű központ hálózatra épül rá, s ezek a központok nem csak egy kisebb-nagyobb térség számára biztosítanak munkát, de különböző hierarchikus szintekbe sorolhatók, s egymástól is nyernek munkaerőt.

A régió belül a legfontosabb ingázó központoknak Győr és Székesfehérvár tekinthető, mindkettő mintegy 30 ezer munkavállalót vonz más településekről. Ez a létszám Magyarországon Budapest után a második, illetve harmadik helyre sorolja a két várost, s mondhatjuk, hogy őket lényegesen lemaradva követi bármely más ingázó központ. Nagyvárosaink jelentősége mellett a népszámlálások ingázással kapcsolatos adatai alapján láthatjuk, hogy a kisvárosok is fontos szerepet töltenek be a régió

foglalkoztatási helyzetében. Az állandó népességből való részesedésüknél magasabb a helyben foglalkoztatottak rájuk eső aránya, valamint a foglalkoztatott lakosságból való részesedésüknél magasabb a bejárók aránya. Tekintettel arra, hogy a foglalkoztatottakból itt már jelentős az elingázók száma és aránya, kijelenthetjük, hogy a falvak lakosai töltik fel a kisvárosi munkahelyeket, így látható, hogy ezeknek a településeknek, kisközpontoknak jelentős a szerepük a vidéki térségek életminőségének megőrzésében. Szerepüket nem helyettesíthetik a nagyvárosi fejlesztések, mivel a régió jelentős részéről ezek nehezen vagy költségesen érhetőek el.

3. táblázat: A főbb munkaügyi adatok az Észak-Dunántúlon, s megoszlásuk az egyes település-kategóriák között

Table 3: Main employment-indicators in the North-Transdanubia, its proportion by settlement-categories

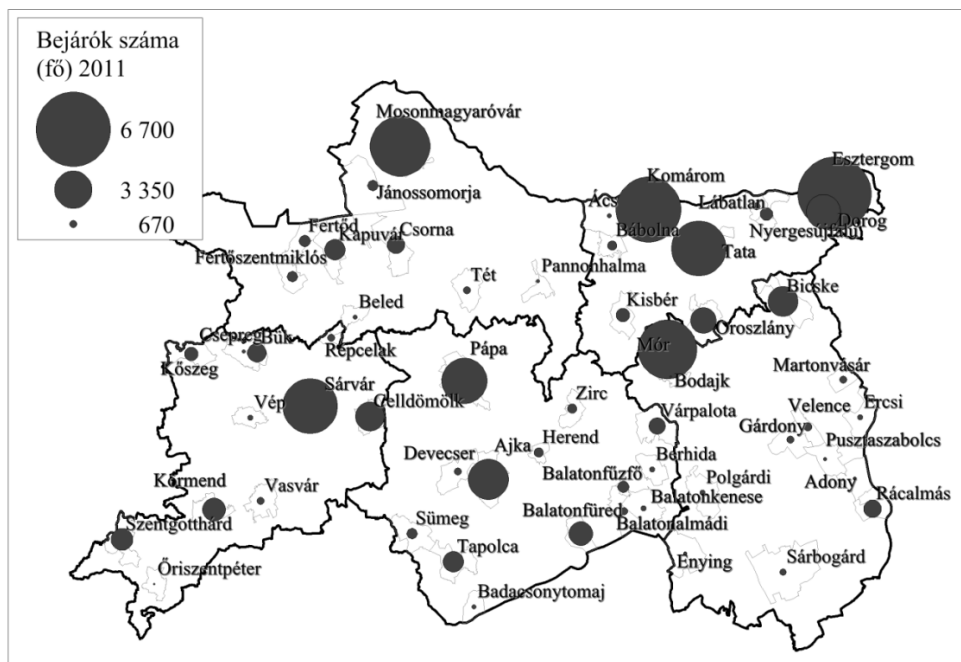
Térség település	Állandó népesség		Foglalkoztatottak		Helyben foglalkoztatottak		Helyben dolgozók		Elingázók		Bejárók	
	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011	2001	2011
Száma (ezer fő)												
Észak-Dunántúl összesen	1809,8	1764,9	744,6	765,6	684,8	681,0	457,0	416,1	287,5	349,5	227,7	264,9
Megoszlása (%)												
Megyei jogú városok	30,1	29,4	33,2	31,6	46,3	46,3	47,4	47,6	10,8	12,6	44,0	44,3
Kisvárosok	30,4	30,4	30,6	30,0	33,2	33,1	33,1	32,7	26,7	26,9	33,4	33,8
Községek	39,4	40,2	36,1	38,3	20,5	20,5	19,5	19,7	62,5	60,5	22,6	21,9

Forrás: Népszámlálások adatai alapján saját számítások

Az egyes kisvárosok persze eltérő szerepet játszanak az ingázási forgalomban. A vonzott bejáró száma természetesen nagyban függ a város lélekszámától, így helyben foglalkoztatott létszámától, de a bejárók nagyságrendjét a földrajzi elhelyezkedés is befolyásolja. Térképünkről látható, hogy a sok bejárót vonzó települések vagy a Budapesti agglomeráció peremén helyezkednek el (pl. Bicske), vagy valamely kisebb agglomerációhoz tartoznak, mint a Tatabánya–Tata, Esztergom–Dorog, Dunaújváros–Rácalmás várospárok, amelyek együtt alkotnak egy-egy nagy foglalkoztató központot. Láthatjuk a nagyvárosoktól, megyeközpontoktól távol elhelyezkedő kisvárosok jelentős attraktivitását, s köztük szépen kirajzolódik a Mórtól Sárvárig húzódó belső periféria központjainak sora: Mór, Pápa, Celldömölk, Sárvár (4. ábra). Ez a sáv mintegy az Észak-Dunántúl két fejlődési tengelye közé³ eső, árnyékban lévő területet követi le.

³ Az ingázási adatok 2001 és 2011 közötti változásai alapján kimutattuk, hogy a térség térszerkezetében növekvő zónának a Budapesti agglomeráció pereme nevezhető, valamint ebből kiválik két növekedési tengely, amely az M1 autópályát és a 8. számú főközlekedési utat követik. A munkahelyek és az ingázók ezekbe a térszerkezeti irányokba történő koncentrációja figyelhető meg (Hardi 2014a).

4. ábra: A vizsgált kisvárosokba ingázó foglalkoztatottak száma 2011-ben
 Figure 4: Number of in-commuters in the examined towns, in 2011

Forrás: Népszámlálás 2011 alapján saját számítás és szerkesztés.

A lakosságszám és a helyben foglalkoztatottak számának változása alapján az Észak-Dunántúl kisvárosai változatos pályákat futottak be a két népszámlálás közötti évtizedben. Ha a lakosságszám változást és a helyben foglalkoztatottak számának változását egy koordináta rendszerben ábrázoljuk, akkor valamennyi síknegyedben találunk településeket, tehát voltak kisvárosok amelyek lakosságot és/vagy munkahelyeket vesztek, voltak, amelyek nyertek, s a mátrix mindegyik változata előfordult (5. ábra).

A vizsgált 57 város közül csak 15 tudta állandó lakóinak a számát kisebb-nagyobb mértékben növelni, míg a helyben foglalkoztatottak számát 22. A koordináta rendszerünk első síknegyedébe azok a települések tartoznak, ahol mindkét mutató magasabb 2011-ben, mint a 2001-es népszámlálás idején volt. Hét ilyen szerencsés települést találunk. Jellemző rájuk hogy idegenforgalmi szempontból jó elhelyezkedésük (Balaton/Velencei-tó parti települések, Bük), illetve Mosonmagyaróvár a nyugati határszélen található. Megjegyzendő, hogy Mosonmagyaróvár lakosságszám növekedése mellett viszonylag alacsony helyben foglalkoztatott létszámnövekedést regisztrálhattunk. Ennek két oka van: egyrészt a jelentős számú külföldi munkavállalás, másrészt a városhoz (is) köthető, nagy létszámot alkalmazó ipari vállalkozások a szomszédos települések közigazgatási területére telepedtek.

A második síknegyedben azokat a településeket találjuk, amelyek növelték lakosságszámukat, de munkahelyeik száma stagnált vagy csökkent. Lakosságszámuk

funkciók gyengülését is hozza, így a kialakuló, lefelé tartó spirál nem csak a város számára jelent életminőség romlást, a belső perifériák lakosság-megtartó erejét is csökkenti.

A negyedik síknegyed, ahol a munkahelyek száma növekedett, miközben a lakosoké csökkent, elvértve találunk nagyobb településeket, mint Komárom és Esztergom. Inkább azok a települések jelennek meg itt, amelyek valamely agglomeráció peremén helyezkednek el és/vagy jó közlekedés-földrajzi adottságokkal rendelkeznek.

ÖSSZEGZÉS

Az Észak-Dunántúl sok szempontból Magyarország fejlett, szerencsésebb részéhez tartozik, de a térségen belül jelentős különbségeket találunk. Városhálózatában jelentős számú, s különböző hierarchia-szintű és funkciójú kisvárost találunk, melyek fejlődése differenciált. Általában azt mondhatjuk, hogy a településhálózatunkban, az ország térszerkezetében a központi agglomeráció, s egy-két szerencsés agglomeráció szívja magába a lakosságot, s a munkahelyeket (*HARDI 2014b*). Ez a koncentráció természetesen relatív, hiszen a munkahelyek száma a két vizsgált időpont között növekedett, csak elhelyezkedésének területi arányai változtak. Ugyanakkor láthattuk, hogy kisvárosaink jelentős része munkahelyeket veszített, tehát az ő esetükben abszolút számokban is mérhetjük a veszteséget. Ráadásul ez a veszteség nem is annyira kisváros lakosságszámától függ, hiszen egyaránt találhatunk jelentős lélekszámú, s néhány ezres városokat is a fejlődő és csökkenő oldalon egyaránt. Sokkal inkább az adott kisközpont földrajzi elhelyezkedésétől. A nagyobb agglomerációkban vagy azok közelében elhelyezkedő kisvárosok lakosságszámukat és a munkahelyek számát növelni tudták, vagy együtt mind a kettőt, vagy valamelyiket a kettő közül, ezzel egyfajta funkcionális differenciálódást valósítva meg. Ezeket nevezhetjük szerencsésebbeknek. Ugyanakkor a belső perifériák központjai közül sok csak veszteséget szenved el, s miközben saját lakossága és ingázó munkavállalói a nagyobb központok irányába migrálnak, a vidéki térségek lakói számára ezek a városok felértékelődnek, mint munkahelyek. Mindemellett napi tapasztalat, hogy központi funkcióik gyengülnek, pl. kereskedelmi, tömegközlekedés-csomóponti szerepük, amivel viszont az általános központ jellegük szegényedik. Így mindenképpen szükségesnek látjuk ezek megerősítését, tekintettel arra, hogy a periferezálódó vidéki térségek számára ezek a városok jelentik az életminőség javulásának egyik lehetőségét.

IRODALOM

- BIHARI ZS.– KOVÁCS K.** (2006): Lejtők és csúszdák, avagy a foglalkoztatási esélyek térbeli egyenlőtlensége az ezredfordulón. *Tér és Társadalom*. 4. pp. 49–66.
- CSAPÓ T.– KOCSIS ZS.** (2008): A várossá válás reformja. *Területi Statisztika*. XI:(6) pp. 645–651.
- ENYEDI GY.** (1997): A sikeres város. *Tér és Társadalom*. 11:(4) pp. 1–7.
- HARDI T.** (2014/a): Az ingázás térbeli jellegzetességeinek változása az Észak-Dunántúlon, különös tekintettel Győr munkaügyi vonzáskörzetére. In: Lados M.

(szerk.): A gazdaságszerkezet és vonzáskörzet alakulása. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft. pp. 49–69.

- HARDI T.** (2014b): A várostérségi ingázás. In: Szirmai V. (szerk.): A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola, pp. 215–238.
- KOCSIS ZS.** (2013): Az 1971. évi Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció hatása Zala megye településhálózatára. Településföldrajzi Tanulmányok. II. évf. 1. sz. pp. 75–87.
- KOCSIS ZS.** (2014/a): Az 1971. évi Országos Településhálózatfejlesztési Koncepció hatása Győr-Moson-Sopron megye településhálózatára. Településföldrajzi Tanulmányok. III. évf. 1. sz. pp. 68–80.
- KOCSIS ZS.** (2014/b): Az 1971. évi OTK és hatása Komárom (-Esztergom) megyében. Településföldrajzi Tanulmányok. III. évf. 2. sz. pp. 24–34.
- KSH** (2014): 2011. évi népszámlálás. 8. Foglalkoztatás, munkanélküliség, ingázás. KSH, Budapest.
- PÉNZES J. – MOLNÁR E. – PÁLÓCZI G.** (2014): Helyi munkerő-piaci vonzáskörzetek az ezredforduló utáni Magyarországon. Területi Statisztika. 5. pp. 474–490.
- RECHNITZER J. – LENGYEL I.** (2000): A városok versenyképességéről. In: Rechnitzer J.– Horváth Gy. (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja, pp. 130–152.
- SZABÓ P.** (1998): A napi ingázás kérdésköre a kilencvenes években Magyarországon. – Tér és Társadalom. 4. 69–89.
- TÓTH J.** (2008): Óriásfalvak és/vagy kisvárosok – ma. In: Csapó T.– Kocsis Zs. (szerk.) Nagyközségek és kisvárosok a térben: IV. Településföldrajzi Konferencia. Szombathely, Savaria University Press, pp. 10–18.